

Adorjáni Panna

A SZÍNHÁZ ÉS AZ ARRÓL VALÓ ÍRÁS ELSŐSORBAN VÁLLALKOZÁS

Interjú Alistair Smithszel, a *The Stage* brit színházi hetilap pinterszerkesztőjével a brit színházi sajtó helyzetéről, támogatási modellekről és a színházról általában.

*A*legevidensebb különbség a kontinentális európai színházi sajtó és az egyesült királyságbeli szakmai sajtó működése között talán az, hogy utóbbi semmilyen állami támogatásban nem részesül. Ez mindig is így volt?

Igen, mindig így volt. A *The Stage* 1880-ban indult, ez a világ legrégebb színházi lapja. A következő lap Szlovéniában, a huszadik század elején jelent meg. Mi eredetileg hirdetőújságként kezdtük, olyan felületként, ahol az emberek szolgáltatásokat reklámozhattak. Az emberek produciókat hirdettek, hogy azokat aztán a színházak megvásárolják, a színészek felajánlhatták szolgáltatásaikat, de színészlakásokról és utaztatási lehetőségekről is kerültek fel hirdetések. A hirdetőújság megjelenése a brit vasúthálózat kiépítéséhez kapcsolható, amelynek eredményeképpen létrejött egyfajta hálózati rendszer a vidéki színházak között. Ez tette lehetővé, hogy a kereskedelmi színházak az országban turnézhassanak, a *The Stage* célja pedig ennek az iparnak a kiszolgálása volt. Vagyis már a megalakulásakor kereskedelmi projektként működött, amelyet többnyire a hirdető tartottak fent, ugyanakkor az eladott példányszámokból is került némi bevétel. Az évek során aztán a szerkesztett rész egyre hangsúlyosabbá vált, míg szinte teljesen át nem alakult hetilappá, és most már sokkal inkább hasonlít a tartalmi működést illetően mondjuk a *The Guardian* vagy a *The Times* újságokra, azzal a kikötéssel, hogy a *The Stage* kimondottan csak színházról tudósít. A hirdetések valamilyen szinten még mindig részei az újságnak, de most már túlnyomórészt szerkesztett tartalmat szolgáltatunk.

Nincs egy olyan színházi folyóirat sem az Egyesült Királyságban, amelyik más típusú finanszírozással működik?

Nem igazán. Rajtuk kívül vannak még különböző szakosodott weboldalak, mint például a *WhatsOnStage.com*. A mi célközönségünk azok az emberek, akik színházban dolgoznak, míg az említett portál sokkal inkább a színházba járókat és színházrajongókat célozza meg. A *WhatsOnStage.com* ugyancsak kereskedelmi alapú, de hirdetés helyett a jegyeladásból származik a

fő bevétele. A másik különbség, hogy webes lapként nincsen bevételük lapeladásból, ahogyan a kontentért sem kell náluk fizetni – nálunk ezzel szemben van fizetős tartalom is az online esetében is. Tudomásom szerint nincsen olyan színházi folyóirat az Egyesült Királyságban, amely állami támogatásban részesülne. Ennek oka szerintem az, hogy ez az ipar tulajdonképpen mindig is kereskedelmi struktúra részeként működött, ezért az állam nem érzi feladatának, hogy külön támogassa. Amennyire átlátom a kontinentális európai helyzetet, az ottani színházi kiadványokat vagy direkt módon támogatja az állam, vagy valamely egyetem vagy intézmény publikációiként jelennek meg, így közvetetten részesülnek állami támogatásban.

Mit szólnál ahhoz, ha az állam most hirtelen a fejébe venné, hogy színházi folyóiratokat szeretne támogatni? Ha pont a fordítottja történne annak, ami most a magyar színházi sajtóban történik. Szerinted ez jó dolog volna, vagy visszalépésként élnéd meg?

Elég valószínűtlennek tartom a felvetést, már ami a jelenlegi támogatási rendszerünket illeti. A tendencia szerint az állami támogatás az alkotókra fókuszál, ezért nagyon furcsa volna, ha hirtelen pénzt vonnának meg tőlük egy olyan ágazat javára, amelyről az emberek többnyire úgy érzik, hogy az a szakma másodlagos része. Ha pedig ezáltal új folyóiratok jelennének meg, azt valószínűleg elleneznék: vajon tényleg az állam dolga-e versenyhelyzetet teremteni ebben a szektorban? Kérdés persze, hogy egy ilyen, hipotetikus állami támogatásból létrejött folyóirat mivel foglalkozna majd: amennyiben hozzánk hasonló dologgal, az ellen felszólalnánk. De ha valami merőben új dolgot célozna meg, amelynek a létrehozásához mindenáron szükséges az állami támogatás, akkor úgy gondolom, hogy támogatnánk a kezdeményezést.

Talán valami elméletibb jellegű kiadványt, amit nem olyan egyszerű a kereskedelmi működés elvei szerint fenntartani?

Persze egy akadémikusabb hangvételű folyóiratról nem gondolnánk, hogy ők számunkra konkurenciát jelentenének. Egy ilyen profilú kiadvány esetében nem biztos, hogy lehet kereskedelmi megvalósíthatóságról beszélni, így joggal gondolhatjuk, hogy az állami támogatás adekvát. Mégsem gondolom, hogy jelenleg valós lehetőség volna arra, hogy ez megtörténjen, és ennek oka a jelenlegi hangulat, ami a művészet támogatását illeti. Ugyanakkor talán az is elmondható, hogy a színházi szakma az Egyesült Királyságban sokkal kevésbé elméleti beállítottságú. Gyakorlatiasabban közelítjük meg a dolgot, a színházra sokkal inkább mesterségként gondolunk.

Vajon ez a típusú finanszírozási modell az ország gazdasági stabilitásával hozható kapcsolatba, vagy inkább valamiféle kulturális különbségnek tulajdonítható, annak, hogy ti, britek másképpen gondolkodtok és írtok a színházról?

Szerintem kulturális különbségről van szó. Az Egyesült Királyságban a színház elsősorban vállalkozás. Ami ugyanakkor azt is jelenti, hogy az egyesült királyságbeli kereskedelmi színházi szféra gazdasági és művészi szempontból sokkal erősebb, mint bárhol máshol a világon. Az egyetlen hely, ami ezzel a minőséggel vetekedhet, az New York. Ez pedig jelentősen hat arra, ahogyan a színházat mint szakmát értékeljük: nálunk az állami szubvencióval fenntartott szegmens is sokkal kereskedelmibb, mint Európa más részein. Vagyis a szakma a színházat vállalkozásként gondolja el, aminek természetes következménye, hogy a szakmai sajtó is ebbe az üzleti modellbe ágyazódik bele. És, minthogy az emberek pénzt keresnek a színházból, ezért könnyebben is áldoznak pénzt a hirdetésére. Amit ma az Egyesült Királyságban színháznak gondolunk, az ebből a piaci alapú hagyományból nőtte ki magát. Shakespeare és társulata is kereskedelmi színházat csináltak – ezek a mi gyökereink. A piaci szempont sokkal szervezettebb része

tehát a színházi működéseknek, ez máshol Európában nem annyira jellemző. Ez a kiindulópont pedig lehetővé teszi egy olyan ipar kialakulását, amely sokkal nehezkesebben történhet meg egy olyan országban, ahol ennek semmilyen hagyománya nincs.

A magyar színház elsősorban valamely elitista, ún. highbrow művészeti formát jelent, a kereskedelmi színházunkat sokkal kevésbé gondoljuk művészi szempontból érdekesnek. Ez azt is jelenti, hogy potenciálisan nagyon más emberek vesznek részt a színházcsinálás egyik vagy másik részében attól függően, hogy valami kereskedelmi, állami finanszírozású, vagy esetleg a független szférához tartozik.

A highbrow, lowbrow, a kereskedelmi „kategóriák” mind léteznek nálunk is, de a kapcsolódások köztük sokkal szervezesebbek. Gyakori, hogy egy színész a legkülönbébb projektekben vállal szerepet. Egyik héten a West Enden játszik egy kereskedelmi produkcióban, a következő héten avantgárd előadásban vesz részt. A *The Stage* mindig is igyekezett a szakma összes területét lefedni, kezdve a kereskedelmi cirkusztól, a legújabb Brecht-produkciókon és a Nemzeti Shakespeare-adaptációin át egészen a *Mamma Mia!* turnéjáig. Szerintünk ezek egyenrangú formák. A legnagyobb különbség talán abban áll, hogy a kereskedelmi szektor nemcsak a lowbrow előadásoknak, hanem a highbrow produkciók számára is helyet ad. Míg Európa más részein a kereskedelmi színház sokkal inkább lowbrow művészeti formának számít.

A brit színházi sajtó része egy hatalmas blogoszféra is, és az a sejtésem, hogy a The Stage és a színházi blogok között hatalmas lyuk tátonghat. Mit gondolsz a két publikációs szféra kapcsolatáról?

Rengeteg ember ír blogot, és mindenki nagyon másféleképpen: vannak színházba járók meg színházcsinálók is közöttük. Drámaírók, producerek, rendezők és persze fiatal kritikusok is vezetnek színházi blogokat. Ez a sokszínűség nagyon egészséges, és a blogok között rengeteg színvonalas van, ugyanakkor rengeteg gyenge is, hiszen ennek a formának a lényege pontosan az, hogy nincs szűrés, se szerkesztés. Ez abszolút pozitív dolog, kivéve, ha az illető nem ír jól, és senki nincs mellette, aki ebben segíthetné. A fő különbség köztünk és a blogok között, hogy az egyes blogok sajátos nézőpontot képviselnek, míg a *The Stage* erőteljesen szerkesztett és vezetett, célja pedig, hogy előadások széles skáláját fogja be, ugyanakkor a szerzői széleskörűen tájékozottak a szóban forgó témákban. A blogok esetében a tájékozottság nem teljesen egyértelmű kvalitás, és ez csak akkor derül ki, ha már elkezdted olvasni. Ezzel szemben a *The Stage* mint márkanév elméletileg garancia arra, hogy amit ott olvasol, az tájékozottságon, szaktudáson alapul. A diskurzus, amiben részt veszünk, közös, de az, ahogyan hozzájárulunk ehhez a beszélgetéshez, jelentősen különbözik. A mi szerzőink között egyébként többen vannak, akiket a személyes blogjaikon keresztül ismertünk meg, míg vannak olyan szerzők is, akik számára pontosan a blog mint forma és médium az ideális kommunikációs felület. Megint csak mások számára a blog gyakorlófelület, ugródeszka a printkiadványokban való megjelenéshez.

A színházi blogok térhódítása értelmezhető egyfajta kritikaként is a ti munkátokra nézve?

Úgy képezem, hogy amikor valaki nekifog blogot írni, azt elsősorban azért teszi, mert írni szeretne, nem föltétlenül stratégiai szempontok miatt. Kétségtelen, hogy a blogok világa lehetőséget teremt olyan megnyilvánulási formák létrehozására, amit a mainstream sajtó nem enged meg. Bizonyos blogok például azért bizonyultak hiánypótlónak, mert teret adtak a hosszabb előadás-kritikának. Régebb a terjedelmesebb előadás-kritika az ország különféle újságjaiban kapott helyet, de az évek során ez a műfaj egyre rövidült, sőt egyes újságok teljesen lemondtak a

színházi kritikák publikálásáról. Ugyanakkor számomra nem egyértelmű, hogy ez tudatos döntés volt a blogírók részéről, vagy egyszerűen csak annyi történt, hogy elkezdtek hosszabban írni, az emberek meg felfigyeltek rá, mert hiányzott nekik ez a forma.

A kelet-európaiak egyik privilégiuma az ingyenes felsőoktatás, ami által olyan emberek kerülhetnek be a szakmába, akiknek egyébként nem biztos, hogy lenne erre lehetőségük. Ki írja a színikritikát az Egyesült Királyságban? Beszélhetünk egyfajta társadalmi értelemben privilegizált nézőről?

Azok, akik a *The Guardian*, a *The Times*, a *The Telegraph* és az egyéb nemzeti sajtóorgánukba írnak színikritikát, mind a társadalom egy szűk szegmenséből származnak. Mindannyian fehérek, többnyire középosztálybeliek, egyetemi végzettséggel rendelkeznek, és nagyrészt középkorúnak számítanak. A nemek arányát illetően most már kicsit jobb a helyzet, mint régebben. De összességében nem egy túl sokszínű csapatról beszélünk. Ők valamelyest tükrözik a brit színházba járók közösségét, bár a nézők kissé – de nem sokkal – diverzebbek. Hogy ez változóban volna? Ami a nemzeti sajtót illeti, ott nem úgy tűnik, mintha bármi változni akarna. Ez nem jó. Mi a *The Stage*-nél igyekszünk új hangokat keresni, és nem vagyok benne biztos, hogy mindent megtettünk ennek érdekében, de az biztos, hogy többet, mint az ország vezető napilapjai. Múlt évben indítottunk egy versenyt, amelynek célja épp a különféle háttérű és az ország különféle pontjairól érkező kritikusok felkutatása volt. A verseny eredményeképpen most már több fiatal kritikus ír nekünk. Mi ilyen módon próbálunk a fennálló helyzeten változtatni, de ha az összképet nézzük, akkor az az igazság, hogy a színházról írók még mindig a társadalom egy relatíve szűk köréből származnak.

A blogok esetében nagyobb a változatosság?

Nem hinném. Lehet, hogy a bloggerek fiatalabbak, de társadalmi-gazdasági háttérüket illetően nagyon hasonlítanak a profi kritikusokhoz. Ez viszont azt is mutatja, hogy ki dolgozik a színházban, illetve azt, hogy ki néz színházat. És ez az Egyesült Királyságban, a színházról írókhoz hasonlóan, a társadalom igencsak kis részét jelenti.

Mondhatjuk, hogy ebben közrejátszik a színházjegy ára?

Amikor a színházhoz való hozzáférésről beszélünk, gyakran kerül szóba a pénz, de szerintem ez tévedés. Igen, a jegy ára is része lehet a dolognak, de nem ez a legfőbb ok. Egy átlagos focimeccs például legalább annyiba kerül, ha nem többbe, mint a színház, az előbbin mégis sokkal változatosabb közönséggel fogsz találkozni, mint mondjuk egy kereskedelmi színházi előadáson. Valamiért az emberek kifizetik ugyanazt az árat a fociért, amit nem adnának oda a színházra. Ez azt mutatja, hogy inkább prioritás kérdése az, hogy valaki a színházat választja, és az is fontos tényező, hogy bizonyos emberek vagy embercsoportok valószínűleg nem érzik úgy, hogy a színház nekik is szólna. Ha ötven fontot áldozol valamire, az valószínűleg olyasmi, amit tényleg nagyon meg szeretnél nézni. Úgy látom, jelenleg a színház nem igazán képes meggyőzni bizonyos közösségeket, embereket arról, hogy a pénzüket rájuk költésük.